

Flaggermus

Innholdsfortegnelse

- 1) Flaggermusarter i Norge
- 2) Flaggermus der du bor
- 3) Fakta om flaggermus

Flaggermus

Publisert 01.10.2018 av Miljødirektoratet

Flaggermus tilhører jordas eldste dyregrupper. I Norge har vi tolv flaggermusarter, fem av dem er truet. Flaggermus er fredet i Norge og i alle andre europeiske land.

Nordflaggermus som er på vei inn i et hult tre. Foto: Naturformidling van der Kooij

Nordflaggermus, vår vanligste flaggermusart. Foto: Keith Redford/Jeroen van der Kooij

TILSTAND

Tolv flaggermusarter i Norge

I Norge har vi tolv flaggermusarter og alle lever av insekter. Åtte av dem er mer eller mindre vanlige. Fem av artene er vurdert som truet i Norsk rødliste for arter 2015. Nordflaggermus, vår vanligste art, yngler i Troms og er påvist helt opp til Finnmark. Det er ingen av de øvrige artene som har faste eller regelmessige forekomster lenger nord enn Nord-Trøndelag.

Flaggermus i Norge sterkt knyttet til bygninger

Få ville dyr er så knyttet til mennesker og kulturlandskap som flaggermus. De tilpasser seg nye miljøer og forutsetninger, bare behovene de har dekkes.

I Norge er flaggermus sterkt knyttet til bygninger og er spesielt avhengige av hus som ynglested. Noen flaggermusarter, som nordflaggermus, dvergflaggermus og skjegg- og skogflaggermus bor ofte i hus og finner insekter i hager og rundt gatebelysning. Flaggermusenes vanligste tilholdssteder er under takstein og pipebekledning, på loft og i trevegger, og hvor det ellers er sprekker slik at de kan komme til.

Flaggermus er ikke gnagere og gjør derfor normalt ingen skade når de oppholder seg i hus, verken på bygninger eller innbo. De bruker sprekker og hull som allerede fins i huset for å komme seg inn.

PÅVIRKNING

Mennesker er den største trusselen

Europeiske flaggermus har to grunnleggende behov. Det ene er steder hvor de kan oppholde seg, som dagleier og dvalesteder, og det andre er tilgang på insekter. Alt som påvirker disse behovene har effekt på flaggermus.

Dyr som rovfugler, ugler, rev, mår og katt kan ta flaggermus, men mennesker er den største trusselen. Årsaken er at vi:

- bygger ned insektproduserende områder som våtmark, sumper, dammer og tjern
- ødelegger kantvegetasjon som både inneholder insekter og har funksjon som fluktilinje for flaggermus
- renoverer gamle bygninger, stenger gamle gruver og tunneller
- hugger løvskog, der mange insekter holder til, og gamle trær med hulrom

Ulike tiltak kan gjøres for å få til et godt samboerskap eller for å få flaggermus til å foretrekke nye steder å bo, inkludert flaggermuskasser på husvegger eller lignende.

TILTAK

Alle flaggermus er fredet

Flaggermus er fredet i alle europeiske land, men det er nødvendig å beskytte og forvalte oppholdssteder. Flaggermus i Norge er fredet og beskyttet. Det er derfor forbudt å drepe, skade eller fange flaggermus, eller holde dem i fangenskap.

Bonnkonvensjonen – EUROBATS

EUROBATS er avtalen for vern av europeiske bestander av flaggermus. Gjennom EUROBATS arbeider flere land for å identifisere viktige tiltak for å ta vare på flaggermus, kartlegge status og trender i ulike populasjoner og studere trekkmonster. Avtalens handlingsplan lister opp prioriterte tiltak.

Norge har vært medlem siden avtalen trådte i kraft i 1994.

Bernkonvensjonen og flaggermus

Norge har sluttet seg til Bern-konvensjonen. Konvensjonen ble opprettet i 1979, og den ble underskrevet av Norge i 1986. Formålet er å bevare ville arter av dyr og planter samt deres leveområder i Europa. Konvensjonen innebærer fredning og beskyttelse av alle flaggermusarter i Norge.

Miljødirektoratet har forvaltningsansvaret

Miljødirektoratet er det nasjonale forvaltningsorganet for flaggermus i Norge. Fylkesmannen har det regionale ansvaret. Norsk Zoologisk Forening er vår hovedsamarbeidspartner i spørsmål knyttet til flaggermus både når det gjelder tiltak for å ta vare på flaggermus, kunnskap generelt og rådgivning. Flaggermusartene og deres leveområder skal forvaltes slik at naturens mangfold og produktivitet bevares.

Vi har behov for mer kunnskap om flaggermus

Kunnskapen om utviklingen i de norske bestandene, og hvilke trusler de ulike artene er utsatt for, er mangelfull, men en del kunnskap har vi. Vi vet for eksempel at det er store variasjoner i levesett, som hvor de foretrekker å yngle og ha sine dagleier, og hvor de velger å beite og overvintre. Vi vet også hvor de flyr mellom disse områdene. Dette er faktorer som påvirker hvordan vi skal ta vare på de ulike artene.

Vi trenger mer kunnskap om hvordan de lever, hvordan de forskjellige artene bruker områder til forskjellig tid på året og hvor de er om vinteren. Det er også et stort gap mellom antall dyr vi kan observere om sommeren og det antallet vi finner om vinteren i Norge.

Flaggermus

Det finnes over 1300 flaggermusarter i verden, og mangfoldet er størst i tropiske strøk. Flaggermus lever i hule trær, steinurer, gruver/grotter og hus. De er fredet i alle europeiske land.

1. Flaggermusarter i Norge

Publisert 01.10.2018 av Miljødirektoratet

I Norge har vi tolv flaggermusarter og alle lever av insekter. Fem av artene er truet, i følge Norsk rødliste for arter 2015. Nordflaggermus, vår vanligste art, yngler i Troms og er påvist helt opp til Finnmark fylke. Det er ingen av de øvrige artene som har faste eller regelmessige forekomster lenger nord enn Nord-Trøndelag.

Nordflaggermus i Gruvelia. Foto: Naturformidling van der Kooij

Brunlangøre i Lunner. Foto: Naturformidling van der Kooij

Skogflaggermus, hann i Enebakk. Foto: Naturformidling van der Kooij

Art	Status og utbredelse	Utbredelseskart
Skjeggflaggermus <i>(Myotis mystacinus)</i>	<p>Status og utbredelse for denne arten er dårlig kjent. Den er registrert i de fleste fylker i Sør-Norge og nordover opp til Trondheimsfjorden. Bare noen få kolonier er registrert. Arten overvintrer vanligvis i underjordiske lokaliteter i Sørøst-Norge. På Vestlandet overvintrer arten trolig i steinur.</p>	
Skogflaggermus <i>(Myotis brandtii)</i>	<p>Arten har en (nord)østlig utbredelse i Sør-Norge. Den er påvist i de fleste fylker på Østlandet. Arten er også påvist i Aust-Agder, Møre og Romsdal og Trøndelagsfylkene. Den generelle utbredelsen er i grove trekk kartlagt, men den baserer seg på relativt få registreringer. Noen ynglekolonier er kjent i Sør-Norge, og arten overvintrer vanligvis i underjordiske lokaliteter i Sørøst-Norge. Antallet i dvale står ikke i forhold til registrering av skogflaggermus om sommeren.</p>	
Børsteflaggermus <i>(Myotis nattereri)</i>	<p>Inntil vinteren 2009/2010 hadde vi kun gamle data på arten, den siste var et funn i 1961 i Oslo. I januar 2010 ble arten gjenfunnet i dvale i en gammel gruve i Lunner kommune, men den ble ikke funnet igjen der i 2011. Status i Norge er fortsatt usikker.</p> <p>Rødlistestatus 2015: CR-Kritisk truet</p>	

<p>Vannflaggermus (<i>Myotis daubentonii</i>)</p>	<p>Arten finnes spredt i Sør- og Midt-Norge opp til trøndelagsfylkene. Arten finnes lenger nord i våre naboland og kan komme lenger nord også hos oss. Kolonier har blitt påvist i hule trær, fjellsprekker, broer og bygninger, men relativt få ynglekolonier er kjent.</p> <p>Arten overvintrer vanligvis i underjordiske lokaliteter sørøst i Norge. Antallet individ i dvale og i ynglekolonier står ikke i forhold til registrering av vannflaggermus om sommeren.</p>	
<p>Dvergflaggermus (<i>Pipistrellus pygmaeus</i>)</p>	<p>Dvergflaggermusa er en ganske vanlig art mange steder i lavtliggende, kystnære områder fra Oslofjorden til Møre og Romsdal. Enkeltfunn foreligger fra Sør-Trøndelag. Artens generelle utbredelse er relativt godt kjent. Arten yngler både i bygninger og i trær. Overvintring hos arten var ukjent før vi i 2007 fant ca. 200 individ i en gammel låve av murstein sørvest i Norge.</p> <p>De senere årene er det funnet et fåtall overvintringskolonier for dvergflaggermus i Rogaland og i Hordaland. Funn av vinteraktive dyr tyder på at arten overvintrer flere steder langs Vestlandet. Mangel på vinterfunn av dyr på Østlandet tyder på at arten ikke overvintrer her. Arten kan være mer vanlig enn hittil kjent.</p>	
<p>Tusseflaggermus (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)</p>	<p>Denne arten trodde vi tidligere at var i innlandet, spesielt i sørvest. Først i 2007 fikk vi de første dokumenterte opptakene av arten jaktende i Stavanger. Analysene av opptakene dokumenterte flaggermusart nummer tolv i Norge.</p> <p>Rødlistestatus 2015: VU-Sårbar</p>	
<p>Trollflaggermus (<i>Pipistrellus nathusii</i>)</p>	<p>Trollflaggermus ble først registrert på vestkysten av Norge på 90-tallet. Det er dokumentert trekk av trollflaggermus langs kysten mellom Østfold og Rogaland og dessuten lenger nord på Vestlandet. De senere årene er arten registrert langs kysten fra Bergen til Vest-Agder fylke. Under vår- og høsttrekket blir arten jevnlig påtruffet på olje- og gassinstallasjoner i Nordsjøen og Norskehavet. Arten er også registrert på kjente trekkområder for fugl.</p> <p>Rødlistestatus 2015: VU-Sårbar</p>	
<p>Storflaggermus (<i>Nyctalus noctula</i>)</p>	<p>Arten ble først registrert i Rogaland i 1987. Arten har blitt påvist ved en rekke ulike lokaliteter i Sør-Norge, nord til Møre og Romsdal. De fleste registreringer har vi fra Østlandet, men de senere årene er den også påvist flere steder på Vest- og Nordvestlandet. Svenske dyr er gjenfunnet overvintrende i Tyskland og det kan hende at norske dyr også delvis emigrerer til overvintringsområder.</p> <p>Rødlistestatus 2015: VU-Sårbar</p>	

<p>Nordflaggermus (<i>Eptesicus nilssonii</i>)</p>	<p>Dette er vår vanligste flaggermusart. Den er utbredt over nesten hele landet og finnes i alle fylker. I nordre del av Nordland og i Troms finnes det lokale forekomster, med de nordligste kjente yngleforekomster i indre Troms. Mange ynglekolonier er kjent, flest i bygninger, men også i trær og fjellvegger. Arten har blitt konstatert overvintrende spredt gjennom hele utbredelsesområdet i Norge.</p> <p>Antallet står heller ikke for denne arten i forhold til registreringene om sommeren. De fleste funn foreligger fra gruvesystemer sørøst i Norge hvor det har vært gjort flest undersøkelser.</p>	
<p>Skimmelflaggermus (<i>Vespertilio murinus</i>)</p>	<p>Spredte funn av denne arten har vært gjort langs kysten fra sørøst i Norge opp til Trondheim. De fleste funn er svermende hanner om høsten. Spillatferd er kjent fra høye bygninger og bratte fjellvegger på Sørøstlandet, mest fra de store byene rundt Oslofjorden, men atferden er også registrert fra en fjellvegg i Hordaland. Kun noen få ynglekolonier er funnet tidligere.</p> <p>Skimmelflaggermus overvintrer sannsynligvis regelmessig i bygninger. Den ble registrert overvintrende første gang i 1996. Det er mulig at arten er delvis migrerende da den forekommer på olje- og gassinstallasjoner i Nordsjøen under vår- og høsttrekket.</p> <p>Rødlistestatus 2015: NT – Nær truet</p>	
<p>Bredøre (<i>Barbastella barbastellus</i>)</p>	<p>Arten er kun kjent fra fem lokaliteter i Norge. Fire av disse, hvorav fire ligger innerst i Oslofjorden. Disse funnene er fra 1896, 1911, 1913 og 1949. En ny (overvintrings) lokalitet for arten ble kjent i Larvik i Vestfold i 2008, hvor en til to individer har overvintret siden da. Artens utbredelsesområde i Norge er svært dårlig kjent. Det ble gjort et søk i Vestfold, Buskerud og Akershus sommeren 2011 uten å finne arten.</p> <p>Rødlistestatus 2015: CR – Kritisk truet</p>	
<p>Brunlangøre (<i>Plecotus auritus</i>)</p>	<p>Det foreligger spredte funn av arten fra hele Sør-Norge og opp til Nord-Trøndelag. Flere funn av arten vil kunne endre utbredelsesbildet regionalt. Relativt få ynglekolonier er kjent. De aller fleste ynglekolonier er funnet i kirker. Her er de lettest å påvise, og dette gir nok en skjevhet i datamaterialet. Sverming av brunlangøre har vært konstatert utenfor gruvesystemer i Sørøst-Norge. Det foreligger regelmessige funn av overvintrende dyr gjennom hele utbredelsesområdet i Norge. De fleste funn er fra gruvesystemer i Sørøst-Norge.</p> <p>Antallet står ikke i forhold til registreringene om sommeren. Steinurer har blitt pekt ut som potensielle overvintringssteder og arten er funnet i slikt habitat på Vestlandet.</p>	

Flaggermus

Det finnes over 1300 flaggermusarter i verden, og mangfoldet er størst i tropiske strøk. Flaggermus lever i hule trær, steinurer, gruver/grotter og hus. De er fredet i alle europeiske land.

2. Flaggermus der du bor

Publisert 01.10.2018 av Miljødirektoratet

Få ville dyr er så knyttet til mennesket og kulturlandskapet som flaggermusene. De tilpasser seg nye miljøer og forutsetninger, bare behovene de har dekkes. Noen flaggermusarter, som nord-, dverg-, skjegg- og skogflaggermus, bor ofte i hus og finner insekter i hager og rundt gatebelysning

Dvergflaggermus under takstein i Asker som passer på ungen sin. Foto: Naturformidling van der Kooij

Flaggermus i huset

I Norge er flaggermus sterkt knyttet til bygninger og er spesielt avhengige av hus som ynglested. Flaggermusenes vanligste tilholdssteder er under takstein og pipebekledning, på loft og i trevegger, og hvor det ellers er sprekker slik at de kan komme til.

Flaggermus er ikke gnagere og gjør derfor normalt ingen skade når de oppholder seg i hus, verken på bygninger eller innbo. De bruker sprekker og hull som allerede fins i huset for å komme seg inn.

Flaggermus inne i oppholdsrom

Noen ganger hender det at det kommer flaggermus inn i rommene i huset. Det skjer ofte i slutten av juli/begynnelsen av august når ungene har lært seg å fly. Den enkleste måten å få ut flaggermus på, er å åpne vinduet på vidt gap og slukke eventuelle lys. Flaggermus finner som regel veien ut selv etter kort tid.

Lukt

Flaggermusavføring består av insektsrester og tørker fort ut der ventilasjonen er normal. Avføringen ligner på husmusens, men flaggermusens smuldrer opp til støv om man klemmer på dem i motsetning til husmusas harde. Er huset normalt ventilert vil ikke ekskrementer fra flaggermus avgi lukt. I mange tilfeller forsvinner luktproblemer bare ved å gjøre små grep i ventileringen på stedet.

Dersom en større koloni har tilhold på samme sted gjennom en årrekke, kan det danne seg betydelige mengder med avføring. Fukt- og luktproblemer forårsaket av dyrenes urin kan også oppstå, spesielt dersom det er dårlig utlufting.

Har du spørsmål knyttet til lukt kan du kontakte Norsk Zoologisk Forening på deres flaggermustelefon: 911 50 365.

Lyder

Flaggermus er som regel stille, og mange vet derfor ikke at de har flaggermus i huset. Det hender likevel at lydene kan oppleves som et problem. Dette er i tilfeller hvor en ynglekoloni har etablert seg i en vegg nært et oppholdsrom. Lydene kan komme fra hunnene som vender hjem i løpet av natten for å la ungene die. Lydene opphører når ungene er flygedyktige og forlater kolonien.

Har du spørsmål knyttet til støy fra flaggermus, kan du kontakte Norsk Zoologisk Forening på deres flaggermustelefon: 911 50 365.

Flaggermus

Det finnes over 1300 flaggermusarter i verden, og mangfoldet er størst i tropiske strøk. Flaggermus lever i hule trær, steinurer, gruver/grotter og hus. De er fredet i alle europeiske land.

3. Fakta om flaggermus

Publisert 01.10.2018 av Miljødirektoratet

Flaggermus er en gammel dyregruppe, og fossiler viser at de ikke har forandret seg mye de siste 50 millioner årene.

Hvordan orienterer flaggermus seg?

Flaggermus det eneste pattedyret som kan fly aktivt. Alle flaggermus i Norge orienterer seg ved hjelp av ekkolokalisering eller sonar. Flaggermus utstøter korte ultralydskrik med hyppige mellomrom, mens den flyr. Ultralyd er en lyd der frekvensen ligger utenfor menneskets høregrense på 20 kHz. For oss høres derfor flaggermus helt stille ut, selv om de egentlig lager støy.

Når disse lydene treffer et objekt, for eksempel et insekt, en gren eller et hus, oppstår det flere ekko som flaggermusens ører og hjerne fanger opp og bearbeider effektivt. På denne måten danner flaggermus seg et detaljert ”lydbilde” av omgivelsene. Det gjør at flaggermus kan fly rundt i mørket. På samme måte fanger de insekter.

Hvis en flaggermus flyr tett på en person i mørket er det ikke fordi den flyr på vedkommende eller går til angrep, men fordi den, ved hjelp av sonaren sin, undersøker hva det ukjente er.

Flaggermus om sommeren

På våren og forsommeren samler flaggermushunner seg i kolonier under hustak, i hule trær eller andre lune og beskyttede steder. Valg av sted avhenger av arten. Det er normalt 20–200 hunner i slike kolonier. Midt på sommeren får hver hunn en–to unger. Ungene holder seg på ett sted, både om dagen og natten, mens hunnene er ute og fanger insekter. Hunnene kommer hjem flere ganger hver natt for å gi ungene melk.

Hannene oppholder seg enten alene, eller med noen få andre hanner på liknende steder som hunnene.

Omkring begynnelsen av august, når ungene er tre–fem uker gamle, begynner de å øve seg på å fly. Da kan det oppstå situasjoner hvor flaggermus kommer i kontakt med mennesker. I august løses ynglekoloniene opp og dyrene oppholder seg da ofte i såkalte svermingsområder. Det er store mengder insekter tidlig på høsten som gjør det mulig å bygge opp fettreserver som de skal tære på gjennom vinterdvalen.

Det er også på denne tiden parringen foregår. Hos mange arter har hannene parringsterritorier, og noen arter har en parringssang som de, avhengig av art, fremfører sittende eller flygende i nærheten av parringsplassen. Særlig kjent er skimmelflaggermusas parringssang, som den fremfører flygende over hustak eller langs høyhusfasader. Parringssangen kan høres også for mennesker.

Flaggermus om vinteren

Flaggermus i Norge går i dvale om vinteren. På kontinentet kan vi finne flere tusen flaggermus samlet i grotter i vinterdvale.

Dvalestedet må være uten forstyrrelser, frostfritt med lave temperaturer på to–åtte grader og med en luftfuktighet høy nok til å hindre uttørring. Dyrene overlever vinteren ved å sette ned kroppstemperaturen til samme temperatur som omgivelsene. I denne tilstanden tærer de langsomt på fettreservene. Flaggermus bør ikke bli forstyrret i denne perioden, fordi stadige oppvåkninger tærer for mye på fettlagene.

Fra sist i mars til først i mai, avhengig av art og værforhold, våkner de opp. Våren er en kritisk periode for flaggermus, fordi de er magre og det er forholdsvis få insekter å jakte på.

Befruktning

Først når hunnen blir aktiv igjen på våren, skjer eggløsningen. Det spesielle hos nesten alle europeiske flaggermus er at sædcellene holder seg levende i livmora gjennom vinterdvalen. Befruktningen skjer først på våren, og da først begynner fosteret å vokse slik at ungene kan fødes midt på sommeren når det er rikelig med insekter.

Flaggermus

Det finnes over 1300 flaggermusarter i verden, og mangfoldet er størst i tropiske strøk. Flaggermus lever i hule trær, steinurer, gruver/grotter og hus. De er fredet i alle europeiske land.